

**MINISTRY IN THE PRESIDENCY
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA**

**Private Bag X860, Pretoria, 0001, Tel: 012 473 0164, Cape Town 8000, Tel: 021
464 2100**

**Polelo ya Maemo a Setšhaba (SoNA) Ka Mopresidente Cyril Ramaphosa
Palamenteng, Motsekapa
11 Dibokwane 2021**

Sepikara sa Seboka sa Maloko a Palamente (NA), Mohumagadi Thandi Modise,
Modulasetulo wa Lekgotla la Setšhaba la Diprofense (NCOP), Morena Amos
Masondo,
Motlatšamopresidente David Mabuza,
Mopresidente wa Peleng Thabo Mbeki le Mohumagadi Mbeki,
Motlatšamopresidente wa peleng Phumzile Mlambo-Ngcuka,
Motlatšamopresidente wa peleng Baleka Mbete,
Moahlodimogolo Mogoeng Mogoeng le maloko ao a hlomphegago a Tirelo ya molao,
Ditona le Batlatšaditona,
Maloko ao a hlomphegago a NA,
Maloko ao a hlomphegago a NCOP,
Tini ya Selete sa Yuropa, yo a emetšego batseta ba dinaga, Mohlomphegi, Morena
Beka Dvali,
Baeng bao ba hlomphegago,
MaAfrika Borwa ao a rategago,

Ka letšatši le, mengwaga ye 31 ye e fetilego, Mopresidente Nelson Mandela o tšwele masorong a Kgolego ya Victor Verster a lokologile, e le mohlala wo o phelago wa kgotlelelo le tia bja batho ba Afrika Borwa.

Mengwaga ye e nyakilego go ba ye 40 milione, phedišano ya diphedi ye e kgethegilego e ile ya ba gona mo ntlheng ya borwa bja khonthinente ya Afrika.

Semela sa Malewaneng seo se bitšwago *Fynbos Biome*, yeo e tletšego go ralala le Kapa, e na le dipharologantšhi tše di swanago di nnoši kudu go feta dimela ka moka tše di hwetšwago lefaseng.

O kgona go kgotlelela dilemo tša komelelo, tša go fiša le marega a go tonya ao go nago dipula. Ke semaka ka go fapafapana ga ona.

Letšoba la rena la bosetšhaba, la Mophrothea, ke mohuta wa malewaneng.

Ge ke bula Khonferentshe ya boraro ya Dipeeletšo tša Bosetšhaba ngwageng wa go feta, ke boletše ka ga dipharologantšhi tša moswananoši tša Mophrothea tše di swanago le semelo sa rena sa bosetšhaba.

Seo se swanago se nnoši kudu ebile se kgethegilego ka ga malewaneng ke gore ge o tla kgona go phela lebaka le letelele, o hloka mollo.

Bonyane gatee mengwaga ye mengwe le ye mengwe ye masomepedi, semela sa malewaneng se swanetše go hwa ka mollo wa dithempheretšhara tša godimo kudu go dumelela gore phedišano ya diphedi e tsošološwe le go gola leswa.

Selomo ka moka, matlakala ao a tšhumilwego ke mollo a dula a hwile. Eupša ge dipula tša lehlabula di bowa, dipeu di thoma go mela, gomme le sona se thoma go hloga gape.

Dithaba di tlala ka botala bja bophelo bjo boswa ka ge dimela tše peleng di bego di bonagala o ka re di gomeletše di thoma go gola ka maatla go feta le peleng.

Rena, batho ba Afrika Borwa, mo ngwageng wo o fetilego re itemogetše mathata a mašoro kudu.

Go swana le mollo wa hlaga wo o tšhumago ditšhaba fao go metšego semela sa malewaneng, leuba leo le bolayago le hlasetše lefase, la tlogela masetlapelo fao le fetilego gona.

Le ge go le bjale, go swana le semela sa malewaneng seo se tiilego sa naga ya rena, le rena re laeditše go ba le kgotlelelo ka ditsela tše ntši.

Mo mengwagakgolong ye meraro, re bile batšwasehlabele ba kgatelelo, ba go tšeelwa naga le ba ditiro tša go hloka toka.

Gomme mo mengwagakgolong ye meraro, re ile ra lwantšhana le ditiro tše.

Ditiragalo tša bohlokotsebe ka baka la tlhokego ya tokologo di ka be di ile tša re tšhoša, eupša ga se tša re tšeela maphelo.

Dipula tša temokrasi di ile tša tliša tsošološo le mathomo a setšhaba se seswa.

Re ile ra kgona go tšwa nako le nako gape go dikgotlombo tša leswiswi gore re tliše letšatši le leswa.

Ge re lebeletše tshenygo ye kgolo yeo e bakilwego ke bolwetši bjo, re a tseba gore go swana le semela sa malewaneng, go swana le bao ba phetšego mo nageng ye pele ga rena, re tla tsoga gape.

Go šetše go fetile nako ye e nyakilego go ba ngwaga go tloga mola Afrika Borwa e itemogelago bolwetši bja *corona* bjo bo sego bja ka bja bonwa, bjo bo bitšwago *COVID-19*.

Go tloga ka yona nako yeo, batho bao ba nyakilego go ba ba milione o tee le seripa ka mo nageng ya rena go tsebja ba ile ba fetelwa ke baerase ye.

Batho ba go feta ba 45 000 go begilwe gore ba hlokošetše ka lebaka la bolwetši bjo.

Dipalopalo tše di laetša kanegelo ya batho yeo e nago le masetlapelo le mahloko.

Ga go lapa, setšhaba goba lefelo la mošomo leo le sego la lahlegelwa ke motho yo ba mo tsebago, yo ba šomago le yena le yo ba mo ratago.

Se gape ke kanegelo ya setšhaba seo se nago le kgotlelelo le go tia.

Go kgotlelela ga mošomi wa sepetlele yo – letšatši le letšatši, bošego bjo bongwe le bjo bongwe – a yago mošomong go ya go phološa maphelo, a tseba gabotse gore, yena ka boyena, o mo kotsing ya go fetelwa ke bolwetši.

Se ke kanegelo ye botse ya kgotlelelo ya mohlankedi wa maphodisa, wa mašole, mošomi wa ditirelo tše bohlokwa, mohlakomedi le bašomi ka moka bao ba šomago fao go nago le balwetši, bao ba dirilego gore naga ya rena e bolokege, gore batho ba rena ba hwetše dijo le gore ekonomi ya rena e tšwele pele.

Ke kanegelo ya lerato le naga le kwelobohloko.

Ke ya setšhaba seo se ipopilego ngatana ye tee go lwantšhana le *COVID-19* ka mekgwa ye e sego ya ka ya bonwa go tloga mola temokrasi e thomago.

Go feta tše ka moka, masetlapelo a a utollotše semelo sa mmakgonthe sa setšhaba sa rena seo se makatšago.

A utollotše moya wa batho bao ba ganago go fenywa.

Ke moya wo wa Afrika Borwa wo o swanetšego go hlohleletša sephetho sa rena sa go aga ekonomi ye mpsha yeo go yona batho ba lekanago, ye kaone le setšhaba sa go ba le toka kudu.

Ngwaga wo re o swerego o swanetše go ba nako ya diphetogo, ya kgatelopele le tsošološo.

O swanetše go ba ngwaga wo go wona re tšwelelago.

Wo ga se ngwaga wa setlwaedi, ebile ye ga se SoNA ya setlwaedi.

Ka fao mo mantšiboeng a ke tla bolela kudu ka dilo tše bohlokwa tše re di beilego pele mo ngwageng wa 2021.

Sa mathomo, re swanetše go fenya leuba la *corona*.

Sa bobedi, re swanetše go akgofiša tsošološo ya ekonomi ya rena.

Sa boraro, re swanetše go tsenya tirišong mananeo a rena a tsošološo ya ekonomi ka nepo ya go hloma mešomo ya go ya go ile le go hlohleletša kgolo ye e akaretšago mang le mang.

Gomme sa mafelelo, re swanetše go lwantšha bomenetša re maatlafatše Mmušo.

Mo dibekeng tše di tlogo, re tlo rarolla dikokwane tše dingwe tše bohlokwa tša lenaneo la mmušo la ngwaga.

Se bohlokwa go tsošološo ya naga ya rena ke phetolo ye e sa tekatekego le ya kakaretšo ya go fenya *corona*.

Afrika Borwa e sa tšwa go tšwa go lephoto la bobedi la diphetetšo tša *corona* go tloga mola e gorogago ka nageng ya rena ka Hlakola ngwageng wo o fetilego.

Ka ge e be e bakwa ke mohuta o moswa wa baerase ye, lephoto la bobedi le bile šoro kudu gomme le bakile tahlegelo ye kgolo ya maphelo go feta lephoto la pele.

Le ge go le bjale, tahlegelo ya maphelo nkabe e fetile mo.

Ge nkabe re se ke ra dira ka pela go iletša mesepelo le ditiro tša batho, ge nkabe re se ke ra beakanyetša mafelo a rena a maphelo, ge nkabe Afrika Borwa e se ke ya

obamela ditshepedišo tša motheo tša maphelo, masetlapelo ao a bakilwego ke *corona* nkabe a ile a ba ao a mpefetšego.

Mo ngwageng wo, re swanetše go dira se sengwe le se sengwe ka fao re ka kgonago ka gona go laola le go fenywa leuba le.

Se se ra go maatlafatša matsapa a rena a thibelo ya baerase le go maatlafatša tshepedišo ya rena ya maphelo.

Se gape se ra gore re swanetše go phethagatša lenaneo la kgoparara la moento ka nepo ya go phološa maphelo le go fokotša diphetetšo kudu go ralala le setšhaba ka moka.

Peleng mo bekeng ye, re ile ra tsebišwa gore ye nngwe ya meento yeo re e rekilego, e lego meento ya AstraZeneca, e fana ka tšhireletšo ye nnyane go diphetetšo tše fafese go fihla go tša magareng tša mohuta o moswa wa baerase ye wo o tsebjago bjalo ka 501Y.V2.

Se ke go ya ka dikutollo tša peleng tša dinyakišišo tše di dirilwego ke bašomi ba tša mahlale le banyakišiši.

Re reta bašomi ba ba tša mahlale ge ba etile pele dinyakišišo tše le go fana ka bohlatse bjo boswa bjo bo lego bohlokwa gore re hlahle magato a rena a baerase ye.

Ka ge bjale mohuta wo wa baerase e le ona o tletšego ka mo nageng ya rena, dikutollo tše di na le diabe tše kgolo go lebelo, tlhamo le tatelanyo ya lenaneo la rena la moento.

Le ge e le gore se ga se a swanela go ditela go thomišwa ga lenaneo la moento kudu, se tla ama kgetho ya meento le ka fao e abjago setšhabeng ka gona.

Kgato ya mathomo ya lenaneo la rena la moento, yeo e nepišetšego bašomi ba tša maphelo le ba bangwe bao ba šomago fao go lego balwetši, bjale e tla šomiša

moento wa Johnson & Johnson, wo o laeditšwego gore o šoma gabotse kgahlanong le mohuta wa 501Y.V2.

Re hweditše dilekanyo tše dimilione tše senyane tša moento wa Johnson & Johnson.

Morwalo wa mathomo, wa dilekanyo tše 80 000, o tla fihla ka mo nageng bekeng ye e tlogo.

Merwalo ye mengwe go tšwela pele e tla fihla mo dibekeng tše di tlogo tše nne, gomme ya fihla palomoka ya meento ye seripagare sa milione ya Johnson & Johnson.

Diprofense ka moka di na le maano ao a lego gona a go aba meento ye ge meento ya mathomo e fihla.

Ke rata go leboga diprofense ka ga maemo a tšona a boitokišetšo bja go phethagatša mošomo wo o mogolo wo re lego kgauswi le go o thomiša.

Godimo ga fao, re hweditše dilekanyo tša meento tše 12 milione go tšwa go lekala la lefase ka bophara la COVAX.

Tšona di tla tlaleletšwa ke meento ye mengwe yeo e hwetšwago ke Afrika Borwa ka go diriša Lekala la Sehlophatšhomo sa Meento sa Afrika la Mokgatlo wa Selekane sa Afrika (AU).

Pfizer e re tshephišitše dilekano tša moento tše 20 milione, gomme yona e tla thomiša ka go e tliša ka mo nageng mafelelong a kotara ya mathomo.

Re tšwela pele ka ditherišano tša rena le batšweletši ka moka ba meento go netefatša gore re hwetša dipalo tše di lekanego tša meento tše di swanetšego maemo a rena.

Maphelo le polokego ya batho ba rena di tšwela pele go ba tlhobaboroko ye kgolo go rena.

Dihlare ka moka tšeo di tsentšwego ka mo nageng di a hlokomelwa, tša sekasekwa, tša nyakišišwa, tša hlahlobja le go ngwadišwa ke Bolaodi bja Taolo ya Ditšweletšwa tša Maphelo bja Afrika Borwa (SAHPRA).

Re tlo tšwela pele go šomiša mokgwa wo o etilwego pele ke mahlale wo o re šometšego gabotse go tloga mathomong a leuba le.

Go atlega ga lenaneo la moento le tla bota go dirišana ka mafolofolo magareng ga makala ka moka a setšhaba.

Re hlohleletšwa kudu ke go kgatha tema ka mafolofolo ga lefapha la kgwebo, bašomi, intasteri ya maphelo le kudukudu ditlamo tša kalafo, go lokišetša lesolo le legolo le la moento.

Ka ge re fentše le peleng, re tlo fenyā gape gomme ra tšwelela.

Eupša ga se fela bolwetši bjo bjoo re swanetšgo go bo fenyā.

Re swanetše go fenyā bohloki, tlala, tlhokego ya mešomo le tlhokego ya tekatekano.

Re swanetše go fenyā mašaledi a go beela ba bangwe thoko le go tšeela batho naga ao a tšwelago pele go hlokiša batho menyetla, gomme mašaledi a a mpefaditšwe kudu ke leuba le.

Ge ke be ke fana ka polelo ya SoNA ka mo Ntlong ye ngwageng wo o fetilego, ga a gona wa rena yo a ka bego a ile a nagana ka fao – mo tekanong ya dibeke tše mmalwa – naga ya rena le lefase la rena le ka be le fetogile kudu ka tsela ye.

Maano a rena a ile a swanelwa ke go fetošwa gore re arabele maemo a tšhoganetšo a lefase ka bophara.

Ditekanyetšo di ile tša swanela ke go bewa pele gore di thuše ka bothateng bjo gomme mananeo a mantši a ile a swanela ke go beelwa thoko.

Mo ngwageng wo o fetilego, Afrika Borwa e itemogetše go phuhlama kudu ga kgolo le tthatlogo ye kgolo ya tlhokego ya mešomo.

Bohloki bo a oketšega. Tlhokego ya tekatekano e a hlatloga.

Ka kotareng ya boraro ya 2020, ikonomi ya rena e be e le ye nnyane ka 6% go fetwa ke ka fao e bilego ka gona ka kotareng ya mafelelo ya 2019.

Go bile le batho bao ba fokotšegilego ka ba 1,7 milione go bao ba šomago ka kotareng ya boraro ya 2020 go feta ke ka fao ba bego ba le ka gona ka kotareng ya mathomo, pele ga ge leuba le le thoma.

Dipalopalo tša rena tša bao ba sa šomego bjale di eme go palo ya godimodimo ya 30,8%.

Ka lebaka la magato a kimollo ao re a tsentšego tirišong le go bula ikonomi ka dikgato, re emetše go bona tšošološo ye maatla ka go thwaleng ga batho ka mešomong ge ngwaga o eya mafelelong.

Ka ge re šomile go laola go phatlalatšwa ga baerase ye, gape re ile ra swanelwa ke go tšea magato ao a kgethegilego a go thekga maAfrika Borwa a rena, go thuša dikgwebo tšeo di lego mathateng le go šireletša go iphediša ga batho.

Lenaneo la Kimollo ya tša Leago le Ikonomi leo re le tsebagaditšego ka Moranang ngwageng wo o fetilego ke kgato ye kgolo kudu ya go tsena seemo ka bogare ya mohuta wa yona ka historing ya rena.

Le tsebagaditše magato ao a jago boleng bja tšhelete ye e ka bago R500 pilione – goba tekano ye e ka bago 10% ya palomoka ya letseno la ka nageng – ka nepo ya go fana ka tšhelete thwii go malapa ao a hlokago kudu, go fana ka thekgo ya

meputso go bašomi le go fana ka mekgwa ya mehutahuta ya kimollo go dikgwebo tšeo di swerego bothata.

Palomoka ya batho ba 18 milione, goba palo ye e nyakilego go ba teetharong ya setšhaba, e hweditše ditefelo tša tšhelete ya thušo ya leago tša tlaletšo ka go diriša magato a.

Go akanywa gore thušo ye ya tša leago e hlatlošeditše palo ya go feta batho ba dimilione tše hlano maamong ao ba ka kgonago go ithekela dijo, go realo e le go thuša go fediša tlala ka nakong ya mathata a magolo.

Go fihla mo lebakeng le, tšhelete ye e fetago R57 pilione ya thekgo ya meputso e lefetšwe bašomi ba go feta ba 4,5 milione ka go diriša Setlamo seo se kgethegilego sa Lebakanyana sa Kimollo ya Bengmešomo le Bašomi sa Sekhwana sa Inšorentshe ya bao ba Lahlegetšwego ke Mešomo (TERS).

Tšhelete ye e fetago R1,3 pilione e abilwe go thekga dikgwebopotlana le dikgwebo tša magareng.

Godimo ga fao, tšhelete ye e fetago R70 pilione ya kimollo ya motšhelo e fokoleditšwe dikgwebopotlana tšeo di lego mathateng.

Tšhelete ye e ka bago R18,9 pilione e dumeletšwe go abelwa dikgwebo tše 13 000 ka go diriša Setlamo sa Kabo ya Dikadimo.

MaAfrika Borwa ao a rategago,

Ke lebaka leo le nyakilego go ba dikgwedi tše nne go tloga mola ke emago fa pele ga tulo ya mohlakanelwa ya Palamente ye go hlagiša Leano la Tsošološo le Pušetšosekeng ya Ekonomi.

Mantšiboeng a lehono, re eme mo e se go dira ditshepišo eupša go bega ka ga kgatelopele mabapi le phethagatšo ya leano la tsošološo le ka ga dikgato tšeo re di

beilego pele tšeo re swanetšego go di tšea go bušetša kgolo sekeng le go hloma mešomo.

Go tloga mola re tsebagatšago semmušo leano le, re ile ra lebelela kudu magato a mane ao a beilwego pele a go tseno seemo ka bogare e lego:

- go tsenya tirišong lenaneokgoparara le legolo nageng ka bophara,
- tlhatlošo ye kgolo ka botšweletšing bja ka nageng,
- tlhohleletšo ya go thwala batho mešomong ka nepo ya go hlola mešomo le go thekga go iphediša ga batho, le
- katološo ye kgolo ya bokgoni bja rena bja go fehla mohlagase.

Re tsebagaditše gore re tlo tsenya tirišong lenaneo le legolo nageng ka bophara.

Re be re tseba gore re kgone go fihlelela se re tla swanela ke go aga leswa mabokgoni a tša sethekniki gannyanegannyane ka gare ga mmušo ka nepo ya go lokiša le go laola dipotšeke tše dikgolo tša mananeokgoparara.

Mo lebakeng le re hlomile protšeke ya dipeeletšo go mananeokgoparara a mantšhi a go ja boleng bja R340 pilione ka diintastering tša dinetweke tša go swana le ya enetši, meetse, dinamelwa le dikgokagano ka megala.

Go aga go thomišitšwe gomme kगतelopele e a dirwa ka diprotšekeng tše mmalwa.

Go tloga mola re tsebagatšago ka ga Leano la Tsošološo le Pušetšosekeng ya ekonomi, re tsebagaditše diprotšeke tše kgolo tše pedi tša madulo a batho tšeo di tlogo aba dintlo go malapa ao a nyakilego go ba a 68 000 ka profenseng ya Gauteng.

Diprotšeke tša go swana le tše tša madulo a batho di rulagantšwe ka diprofenseng tše dingwe.

Mengwaga ye mebedi ye e fetilego, ke boletše ka ga toro ya go aga ditoropokgolo tše diswa tše di tlogo re kgontšha gore re kgaogane le peakanyo ya dikgoba yeo e ilego ya dirwa ke mmušo wa kgethologanyo.

Ditoropo tše diswa tše tša ka morago ga mmušo wa kgethologanyo di sa gopodišišwa ka mafelong a mmalwa ka mo nageng ya rena.

Lanseria Smart City, e lego toropokgolo ya mathomo ye mpsha yeo e tlogo agwa ka go Afrika Borwa ya temokrasi, bjale e a phethagatšwa.

Sethalwa sa leanokgolo la toropokgolo ye ya sebjalebja – yeo e tlogo ba legae go batho ba magareng ga ba 350 000 go fihla go ba seripagare sa milione mo mengwageng ye lesome ye e tlogo – se phethilwe ka Dibatsela 2020 gomme bjale se filwe setšhaba gore se fe ditshwaotshwao ka ga sona.

Kgatelopele e a dirwa ka go diprotšeke tše kgolo tša meetse tše mmalwa.

Tšona di akaretša Kgato ya 2A ya Protšeke ya Dinoka tša Mokolo le Crocodile, le Protšeke ya Meetse ya uMkhomazi.

Leano la Peeletšo ka go Mananeokgoparara le utolla diprotšeke tša ditsela tša go bitša boleng bja R19 pilione tše di akaretšago boikalo bja molokoloko wa ditsela tša ka Afrika Borwa.

Mošomo o tšwela pele go feleletša peakanyo ya ditšhelete ya mabapi le diprotšeke tše.

Methopo e beetšwe thoko go tšwa ka sekhwameng sa ditšhelete go thekga go agwa le go tsošološa ditsela tše kgolo tša maphefo tša N1, N2 le N3.

Diprotšeke tše tša mananeokgoparara di tla feleletša ka tsošološo ya intasteri ya boagi le go hloma ga mešomo ye e hlokegago kudu.

Sekhwama sa Mananeokgoparara sa R100 pilione bjale se šoma ka botlalo.

Sekhwama se se tla kopanya methopo go tšwa ka ditšheleteng fao thekgo ya ditšhelete go tšwa ka lekaleng la phraebete le ka dihlongweng tša tlabollo e tlogo kopanywa.

Thekgo ya yona ye e dumeletšwego ya 2021 e fapafapane gomme e akaretša Lenaneo la Mananeokgoparara a Kago ya Dintlo tša Madulo a Baithuti, leo le ikemišeditšego go aba madulo go baithuti ba 300 000.

Protšeke ye nngwe ye e dumeletšwego ke SA Connect, e lego lenaneo la go tsenya tirišong dikgokagano tša inthanete ka dikolong, ka dipetlele, ditešeng tša maphodisa le ka mafelong a mangwe a mmušo.

Kgato ya bobedi yeo e beilwego pele ya leano la tsošološo ke go thekga tthatlogo ye kgolo ka botšweletšing bja ka nageng le go dira gore diromelwante tša Afrika Borwa di kgone go goka bareki lefaseng ka bophara.

Se se tla hlohleletša peeletšo ye kgolo ka lekala la phraebete ka mošomong wa botšweletši.

Se bohlokwa ka mo leanong le ke boikgafo bjo bo mpshafaditšwego go tšwa ka mmušong, ka dikgwebong le ka mekgatlong ya bašomi go reka ditšweletšwa tša ka nageng.

Boikgafo bjo bo swanetše go feletša ka tšweletšo ya ka nageng yeo e oketšegilego, yeo e tlogo feletša ka tsošološo ya intasteri ya rena ya botšweletši.

Badirišani ba setšhabeng ka moka bao ba kgathilego tema ka go Leano la Tsošološo le Pušetšosekeng ya Ekonomi, bjalo ka karolo ya rena ya kwano ya

setšhaba, ba dumelelane go šomišana mmogo go fokotša go bota ga rena ga dithoto tšeo di tsenywago ka mo nageng ka 20% mo mengwageng ye e tlogo ye mehlano.

Ba hlaotše ditšweletšwa tše 42 – go thoma ka makhura a go jewa go fihla go fenišara, dino tša dikenywa tšeo di tswakilwego, didirišwa tša batho tša boitšhireletšo malwetšing, ditšweletšwa tša tšhipi le ditšweletšwa tša go tšwa tikologong – tšeo di ka hwetšwago ka mo nageng.

Ge re ka kgona go fihlelela nepišo ya rena, re tlo kgona go katološa ekonomi ya rena ya botšweletši, yeo e tlogo kgona go tsenya tšhelete ye e fetago R200 pilione ka letsenong la ka mo nageng la ngwaga ka ngwaga.

Mo ngwageng wo o fetilego, re ikgafile go hloma mmaraka o mogolo wa dikgwebopotlana le go lebiša ditšweletšwa tša ka mo nageng tše 1 000 tšeo di swanetšego go rekwa go Dikgwebopotlana, go Dikgwebo tša Magareng le go Dikgwebo tše Nnyane (di-SMME).

Ka ge leuba la *corona* le gapeleditšwe go tswalelwa ga molokoloko wa kabo ya dithoto lefaseng ka bophara, re ile ra kgona go akgofiša lesolo le ge molokoloko wa kabo ya dithoto o bulwa ka nageng.

Go fihla mo lebakeng le, Kabinete e dumeletše go hlangwa ga Tlhako ya Melawana ya go Reka Dithoto tša ka Nageng yeo e Nepišitšego di-SMME yeo e hlaotšego go rekwa ga ditšweletšwa tše 1 000.

Godimo ga fao, Kgoro ya Tlhabollo ya Dikgwebopotlana (DSBD) le Kgoro ya Kgwebišano, Diintasteri le Phenkgišano (DTIC) di thekga di-SMME go fihlelela mebaraka ya ka nageng le ya boditšhabatšhaba.

Matsapa a a thekgwa ke mananeo ao a tiilego a thekgo ya botšweletši.

Ka polelong ya SoNA ngwageng wo o fetilego, ke boletše gore nepo ya rena ya go hloma diintasteri e thekgwa ke maanomagolo a ka lekaleng le ka nepo ya go tsošološa le go godiša diintasteri tše bohlokwa.

Maanomagolo a mane ao a phethilwego le ao a saenetšwego go fihla mo lebakeng le – ao a lego karolo ya kwano ya setšhaba magareng ga bašomi, dikgwebo, mmušo le ditšhaba – a šetše a bile le seabe ka diintastering tša tšona.

Ka go tsenya tirišong ga Leanokgolo la Bolemi bja Dikgogo, intasteri ye e beeditše R800 milione go hlatloša tšweletšo ya dikgogo.

Afrika Borwa mo lebakeng le e tšweletša dikgogo tša tlaleletšo tše milione beke ye nngwe le ye nngwe.

Leanokgolo la Swikiri le saennwe ka nako ya dikiletšo tša mesepelo, fao badiriši ba ba bagolo ba swikiri ba tshepišitšego go reka bonyane 80% ya dinyakwa tša bona tša swikiri go tšwa go balemi ba ka mo nageng.

Ka go diriša leano le, ngwaga wo o fetilego o itemogetše tthatlogo ka botšweletšing bja ka nageng le go phuhlama ka go swikiri yeo e tsenywago ka mo nageng, gomme se sa dira seemo se sekaone ka mo intastering ye yeo e thwetšego bašomi ba 85 000.

Thekgo ya balemipotlana ba bathobaso e a hlatlošwa, fao e lego gore batšweletši ba bagolo ba dinomaphodi ba tshepišitšego go katološa go reka ga bona kudu.

Go tloga mola go saenwago Leanokgolo la Diaparo, Dilogwa, Dieta le Mekgopha ka Dibatsela 2019, intasteri ye e beeditše tšhelete ye e fetago seripagare sa diranta tše pilione go katološa mafelo a tšweletšo a ka mo nageng, go akaretšwa di-SMME.

Re šomišane mmogo le lekala la difatanaga go thuša go fokotša mathata ao a bakilwego ke leuba le.

Ge ngwaga o fela, lekala le le hweditše tekano ya 70% ya tšweletšo ya lona ya tlwaelo ya ngwaga ka ngwaga, ka fase ga maemo a boima.

Mo bekeng ye e fetilego, Khamphani ya Difatanaga ya Ford e tsebagaditše peeletšo ya R16 pilione ka nepo ya go katološa lefelo la bona la tšweletšo ka Tshwane go tla go dira mohuta wo o latelago wa bene ya Ford Ranger.

Peeletšo ye e tla thekga kgolo go dikgwebopotlana le dikgwebo tša magareng tše di ka bago tše 12 ka botšweletšing bja dikarolo tša difatanaga.

Tekano ya tšhelete ye e nyakilego go ba seripagare sa yeo e šomišwago go reka diterekere tša go epolla mobu le go šoma ka karolong ya ka godimo ya meago ka Lefelong leo le Kgethegilego la Ekonomi ka Tshwane mo kgatong ye go emetšwe gore e tla abelwa di-SMME, e lego tšhelete ya go lekana le R1,7 pilione ka go dibaka tša go reka.

Toyota e beeditše lefelo la yona la ka KwaZulu-Natal go thomišwa ka tšweletšo ya mohuta o moswa wa difatanaga tša go sepela ka mohlagase gore di tle di dirwe le go lokollwa ka Afrika Borwa.

Se se latela ditsebišo tša peeletšo tšeo di dirilwego ke Nissan, Mercedes Benz le Isuzu ka mafelong a tšweletšo ao a katološitšwego, tšeo ka moka ga tšona di tiišeletšago maemo a Afrika Borwa bjalo ka mokgathatema wa lefase ka bophara ka botšweletšing bja difatanaga.

Mo ngwageng wo, nepišo ya rena e tlo ba go bušetša intasteri ye seemong sa tšweletšo ka botlalo, go tsenya tirišong Sekhwana sa Bahlomi ba Dikgwebo ba Bathobaso le go šoma ka sefala se seswa seo se katološitšwego sa go gweba ka difatanaga le khonthinente ka moka.

Se e tla ba karolo ya matsapa a rena a mohlakanelwa a go thekga lekala la botšweletši.

Mo ngwageng wo, re tlo thoma go diriša dibaka tšeo di tlišitšwego ke Lefelo la Kgwebišano ya go se Lefelwe ya ka Khonthineteng ya Afrika (AfCFTA), leo le thomilego go šoma ka la 1 Pherekong, ka morago ga go amogelwa ga Kwano ya Johannesburg ke AU.

AfCFTA e fana ka sefala go dikgwebo tša Afrika Borwa go gola go tsena ka mebarakeng go ralala le khonthinente, le gore Afrika Borwa e ipeye bjalo ka lefelo la go putlela ka khonthinenteng.

Go rarolla bothata bja tlhokego ya tekatekano bjo bo tseneletšego, re swanetše go akgofiša go tsenya tirišong ga melawana ya mabapi le maatlafatšo ya bathobaso ekonoming yeo e akaretšago bohle mabapi le go ba mong wa dithoto, taolo le go sepediša ekonomi.

Ngwageng wo o fetilego, mmušo o dumetše go thomiša ka dikgwebišano le dikhamphani tšeo di tlogo phethagatša maatlafatšo ya bathobaso ekonoming ka go fetišetša go ba mong wa dithoto go bašomi ba tšona.

Ka Dibatsela ngwageng wo o fetilego, re ile ra swara Khonferentshe ya rena ya boraro ya Dipeeletšo ya Afrika Borwa ka nepo ya go lekodišiša go tsenywa tirišong ga ditshepišo tša nakong ye e fetilego le go tšweletša peeletšo ye mpsha ka ekonoming ya rena.

Le ka fase ga maemo a boima a ekonomi, khonferentshe ya dipeeletšo e kgonne go hwetša tšhelete ye e ka bago R108 pilione ka ditshepišong tša dipeeletšo tša tlaleletšo.

Mmogo le peeletšo ye e tiišeditšwego go tšwa go dikhonferentshe tše pedi tše di fetilego, mo lebakeng le re hweditše R773 pilione ka ditshepišong tša dipeeletšo go fihlelela nepišo ya rena ya mengwaga ye mehlano ya R1,2 thrilione.

Difeme di begile gore tšhelete ye e ka bago R183 pilione e šetše e tsene ka diprotšekeng tšeo di holago ekonomi ya Afrika Borwa.

Se se laetša gore naga ya rena e sa le lefelo leo le goketšago dipeeletšo go bobedi dikhamphani tša ka mo nageng le tša moše wa mawatle.

Re šomile go nolofatša peeletšo ka go oketša go ba bonolo go dira kgwebo, go akaretšwa go dira gore go be bonolo go thoma kgwebo.

Mo ngwageng wo o fetilego, dikhamphani tše diswa tša go feta tše 125 000 di ile tša ngwadišwa ka sefaleng se seswa sa BizPortal, tša fetša boingwaišo bja tšona fela ka nako ya diiri tše mmalwa ba le ka gae goba ka dikantorong.

Re dira gore go be bonolo go dikgwebo go dira kgwebo.

Kgato ya rena ya boraro yeo re e beilego pele ke tlhohleletšo ya go thwala batho mešomong ka go hloma mešomo le go thekga go iphediša ga batho.

Palo ya godimodimo ya mešomo e tla hlongwa ke lekala la phraebete ka diintastering tše mmalwa ge ekonomi e tsoga.

Re tšwela pele go šoma ka kwanong ya setšhaba le lekala la phraebete ka nepo ya go hloma seemo se sekaone kudu gore ba kgone go hloma mešomo.

Kwano ya rena le lekala la phraebete e theilwe go boikgafo bjo bo kwešišegago bja go godiša ekonomi ya rena le go hloma mešomo.

Le ge go le bjale, lekala la setšhaba le na le maikarabelo a go hlohleletša tlhomo ya mešomo; bobedi ka go diriša melawana ya lona le go diriša dibaka tša thwii tša go hloma mešomo.

Tlhohleletšo ya Tlhomo ya Mešomo ka Mopresidente ke ye nngwe ya dikatološo tše bohlokwa kudu tša go thwala setšhaba mešomong yeo e sego ya ka ya bonwa ka historing ya Afrika Borwa.

Mafelelong a Pherekong ka 2021, dibaka tša mešomo tše di fetago tše 430 000 di be di šetše di thekgwa ka go diriša tlhohleletšo ye.

Dibaka tše dingwe gape tša mešomo tše 180 000 mo lebakeng ba gare ka go dira tshepedišo ya dikgopelo tša mešomo.

Dibaka tše tša mešomo di ka mafapheng a thuto, bokgabo le setšo, ditirelo tša kgwebo ya lefase ka bophara, tlhabollo ya bana ba mengwaga ya ka fasana (ECD), le bolemipotlana le bolemi bja go itšweleletša.

Se se akaretša mananeo a tikologo a go swana le go rema mehlare yeo e sego ya tlhago, go tsošološa mafelo a mehlaka, thibelo ya mello ya dihloga, le go hlwekiša le go bjala mehlare go ralala le mebasepala ka moka.

Mananeo a a mabapi le maphelo a mmakgonthe le go iphediša ga mmakgonthe.

Palo ye e nyakilego go ba batho ba seripagare sa milione bjale ba hwetša letseno, ba hloma mabokgoni a maswa ebile ba tsenya letsogo go ekonomi ya setšhaba sa bona le ya ka mo nageng.

Re tšwela pele go thekga tlhomo ya mešomo ge fela e le gore go a hlokgala ge mmaraka wa bašomi o tsošološwa, le ge re šoma gore re tšwetše pele kgolo ye maatla le yeo e tiilego ka lekaleng la phraebete.

Ka polelong ya SoNA ngwageng wo o fetilego, ge re fetola tlhohlo ye kgolo yeo naga ya rena e lebanego le yona ya tlhokego ya mešomo go bafsa, ke tsebagaditše gore Setheo sa Tlhabollo ya Bafsa sa Bosetšhaba le Kgoro ya Tlhabollo ya Dikgwebopotlana di tla fana ka thušo ya mašeleng le thekgo ya dikgwebo ka nepo ya go thekga bahlomi ba dikgwebo bao e lego bafsa ba 1 000 mo matšatšing a 100.

Le ge e le gore lenaneo le le ile la swanela ke go fegwa lebakanyana ka lebaka la dikiletšo tša *corona*, le ge go le bjale le ile la kgona go fihlelela nepišo ya lona ya dikgwebo tše 1 000 ka Letšatši la Bafsa la Boditšhabatšhaba ka la 12 Phato 2020.

Se se fana ka motheo wo o tiilego go matsapa a rena a go thekga dikgwebo tše 15 000 tše di sa thomago ka ngwaga wa 2024.

Mo ngwageng wo o fetilego, re boletše gore re tlo hloma Netweke ya Bosetšhaba ya Taolo ya Ditsela ka nepo ya go fana ka thekgo le dibaka go bafsa go ralala le naga.

Ke nyaka go hlohleletša mofsa yo mongwe le yo mongwe wa moAfrika Borwa go ba gotee le batho ba go feta ba 1,2 milione bao ba šetšego ba le ka mo netwekeng ye, gomme ba tšeye kgato ye e latelago ya go fihlelela bokamoso bjo bokaone.

Go mathata a mantši ao batho ba rena ba ilego ba itemogela ona mo ngwageng wo o fetilego, go šitišwa ga dikolo go tlišitše morwalo o mogolo go baithuti, go barutiši le go malapa.

Ka ntle le se, ba ile ba kgotlelela.

Ke seo re se beilego pele mo ngwageng wo go hwetša nako yeo e re lahlegetšego le go kaonafatša dipoelo tša thuto, go thoma go barutwana ba mengwaga ya ka tlase go fihla dikolong tše di phagamego le ka go thuto le tlhahlo tša godingwana.

Kgato ya bone yeo re e beilego pele ya Leano la Tsošološo le Pušetšosekeng ya Ekonomi ke go katološa ka pejana bokgoni bja go fehla mohlagase.

Go bušetša Eskom seemong sa go phethagatša mošomo wa yona le go maemo a ditsholetše a makaone le go akgofiša tshepedišo ya yona ya peakanyoleswa ke selo se bohlokwa go maikemišetšo a.

Eskom e beakantšwe leswa ka dikarolo tše tharo tše di aroganego e lego karolo ya go fehla mohlagase, ya phetišetšo ya mohlagase le phatlalatšo ya mohlagase.

Se se tla bea metheo ya lenaneo la mohlagase leo le šomago gabotse, la sebjalebja le leo le nago le bokgoni.

Eskom e ba le kgatelopele ye kgolo ka go tokišo ya yona yeo e tseneletšego le mananeo a yona a go kgona go phethagatša mošomo ka nepo ya go kaonafatša go botega ga dinamelwa tša yona tša go rwala malahla.

Re šomišana mmogo le Eskom ka ga ditšhišinyo tša go kaonafatša maemo a yona a ditšhelete, a go laola sekoloto sa yona le go fokotša go bota ga yona go thušo ya ditšhelete tša mmušo.

Se se nyaka tekodišišoleswa ya lenaneo la yona la tefišo ya mohlagase go netefatša gore le laetša ditshenyegelo ka moka tše di kwagalago le magato a go rarolla bothata bja sekoloto sa mebasepala.

Ka Manthole 2020, mmušo le badirišani ba yona ba setšhabeng ba saenetše Kwano ya Eskom le Setšhaba yeo e sego ya ka ya bonwa, yeo e hlagišago magato ao a hlokagalago ao re swanetšego go a tšea, re le mmogo le ka borena re nnoši bjalo ka bakgathatema, ka nepo ya gore re fihlelele dinyakwa tša mohlagase tša ka mo nageng mo lebakeng le le ka moso.

Mo ngwageng wo o fetilego, re tšere magato a go oketša bokgoni bja go fehla mohlagase ka tšhoganetšo le kudu godimo ga mohlagase woo o tšweletšwago ke Eskom:

- Kgoro ya Methopo ya Diminerale le Enetši e tla re mo nakong ye e sa fetšego pelo ya tsebagatša bao ba atlegilego ka phenkgišanong ya dikgopelo tša go tšweletša mohlagase wa dimekawate (MW) tše 2 000 tša mohlagase wa tšhoganetšo.
- Melawana ye e hlokagalago e fetošitšwe gomme dinyakwa di hlatholletšwe mebasepala go reka mohlagase go batšweletši ba mohlagase bao ba ikemego. Mananeo a a hlongwa ka nepo ya go thekga mebasepala yeo e nago le maswanedi.
- Mmušo mo nakong ye e sa fetšego pelo o tla thomiša ka go reka tekano ya tlaleletšo ya 11 800 MW ya mohlagase go tšwa go mohlagase wa go šomišwa leswa, go gase ya tlhago, go polokego ya dipeteri le malahla go sepelelana le Leano leo le Kopantšwego la Methopo la 2019.

Ka ntle le mošomo wo, Eskom e akanya gore, ka ntle le mohlagase wa tlaleletšo, go tla ba le tlhalelo ya kabo ya mohlagase ya magareng ga 4 000 le 6 000 MW mo mengwageng ye e tlogo ye mehlano, ge diteše tša mohlagase wa go fehlwa ka malahla di tla be di fihla mafelelo a bophelo bja tšona.

Bjalo ka karolo ya magato a go rarolla thaelelo ye, re tla re mo dibekeng tše di tlogo ra kgopela ditšhišinyo tša 2 600 MW go tšwa go baabi ba mohlagase wa go fehla ka phefo le letšatši bjalo ka karolo ya Bid Window 5.

Se se tla latelwa ke phenkgišano ye nngwe ka Phato 2021.

Ditshekatsheko tše di sa tšwago go dirwa di šišinya gore go nolofatša dinyakwa tša dilaesentshe go diprotšeke tše diswa tša go fehla mohlagase go ka bulela go fihla go 5 000 MW ya bokgoni bja tlaleletšo le go thuša go nolofatša seabe sa go wešwa ga mohlagase.

Ka fao re tla fetša Šetule ya 2 ya Molao wa Taolo ya Mohlagase, wa 2006 (Molao wa bo 4 wa 2006) mo dikgweding tše di tlogo tše tharo ka nepo ya go oketša mellwane go aba dilaesentshe mabapi le go fehla mohlagase ka fao go kopantšwego.

Se se tla akaretša go rerišana le bakgathatema ba bohlokwa legatong leo go lona mollwane o moswa o swanetšego go bewa le go feleletša ga ditlhako tše di hlokegago tša go kgontšha se.

Eskom e šetše e thomišitše ka mošomo wa go diriša ditshepedišo tše tša kgwebo le tša sethekniki go dumelela bokgoni bjo bja sethekniki go mothopo wa kabo ya mohlagase ka ntle le titelego ye e sa nyakegego.

Ge re diriša methopo ka moka yeo re nago le yona go thekga go tsošološwa ga ekonomi, re ka se lahlegelwe ke taba ya seo phetogo ya tlelaemete e se tlišago go lephelo la tikologo ya rena, go tlhabollo ya ekonomi ya setšhaba le go kgolo ya ekonomi.

Ka fao, le ge go le bjale, go šomela go phethagatša boikgafo bja rena ka fase ga Kwano ya Tlhako ya Mokgatlo wa Dinagakopano ka ga Phetogo ya Tlelaemete le Tumelelano ya yona ya Paris yeo e akaretšago go fokotšwa ga meši ya digase tša lefaufaung.

Eskom, e lego yona ye kgolo kudu yeo e ntšhago meši ya lefaufaung, e tshepišitše go fihlelela seemo seo go sona e ka se hlwego e ntšha meši ka ngwaga wa 2050 le go oketša bokgoni bja yona bja go tšweletša mohlagase wa go dirišwa leswa.

Eskom e tla be e lebeletše go dirišana le babeeletši ka nepo ya go beakanya leswa le go maatlafatša leswa karolo ya dinamelwa tša yona tša go rwala malahla.

Se se tla dirwa ka tsela yeo e hlohleletšago peeletšo, bokgoni bja ekonomi ya ka nageng le botšweletši bja ka nageng, bjalo ka karolo ya phetogo ye e akaretšago bohle.

Mošomo wa rena ka ga phetogo ya tlelaemete o tla hlahlwa ke Khomišene ya Kgotšweletšo ya Mopresidente ka ga Phetogo ya Tlelaemete, yeo e tlogo kopana la mathomo mo kgwedding ye.

Khomišene ye e tlo šoma ka leano la phetogo ye e amago bohle go ya go ekonomi yeo e tšweletšago khapone ye nnyane le setšhaba seo se kgotlelelago tlelaemete.

Re tlo fihlelela dikelo tša godimo tša kgolo le go hlongwa ga mešomo ge re sa tsenye tirišong dipeakanyoleswa tša ekonomi.

Dipeakanyoleswa tše di a hlokagala gore re fokotše ditshenyegelo le mapheko a go tsena, go oketša phenkgišano, go hlohleletša peeletšo ye mpsha le go hloma sekgoba sa bao ba tsenago ka mmarakeng.

Mošomo wo o laolwa ka go diriša Lesolo la Vulindlela, leo le akaretšago sehlopha sa ka Kgorong ya Ditšhelete ya Bosetšhaba le sa ka Kantorong ya Mopresidente.

Lesolo la Vulindlela le lebeletše kudu dipeakanyoleswa ka makaleng a mohlagase, meetse, dikgokagano tša megala le dinamelwa, gammogo le dipeakanyoleswa go tirišo ya visa le go tša bofaladi.

Go phethwa ga khudugelo go kgašo ya titšithale go bohlokwa go bokgoni bja rena bja go diriša gabotse dibaka tše ntši tše di hlagišwago ke mehuta ya theknolotši.

Ka morago ga go ditelega makga a mmalwa, re tla thomiša ka go tima ditheransemithara tša rena tša dithelebišene tša dieriale ka dikgato go thoma kgweding ye e tlogo.

Go letetšwe gore tshepedišo ye, yeo e tlogo dirwa ka diprofense, e tla phethwa mafelelong a Hlakola ka 2022.

Tshepedišo ya go aba dilaesentshe tša sepekthramo sa nyakego ye kgolo e maamong a phagamego.

Re holofela gore go tšewa ga magato a semolao ao a tšwelago pele mabapi le taba ya go aba dilaesentshe go tla fana ka bonnete bja tša semolao le gore go ka se ditele tshepedišo ya fantisi ya sepekthramo.

Ka lekaleng la meetse, re šoma ka Lesolo la Vulindlela go netefatša gore dikgopelo tša dilaesentshe tša meetse di a phethwa ka dinako tše di bušeleditšwego tša matšatši a 90; le go tsošološa mananeo a Meetse a go se Nwege le a Meetse a go Nwega ka nepo ya go maatlafatša go hlokomela boleng bja meetse.

Re tlo feleletša le go tsenya tirišong Leano leo le bušeleditšwego la Theko ya Meetse ao a sego a hlwa a Šomišwa, le go akgofiša go hlongwa ga setheo sa bosetšhaba sa mananeokgoparara a methopo ya meetse.

Bokgoni bja rena bja go phenkgišana ka mebarakeng ya lefase ka bophara go laolwa ke go šoma gabotse ga maemakepe a rena le netweke ya ditimela.

Re bea leswa Durban bjalo ka lefelo le legolo la boemakepe la Seripagare sa Borwa gomme Ngqura ye e hlabollwago bjalo ka theminale ya dikhontheina ya boikgethelo.

Tsela ya ditimela go tšwa ka Gauteng e a katološwa go kgontšha go romelwa ntle ga difatanaga ka go diriša Port Elizabeth.

A ke magato a bohlokwa a go sepetšha merwalo gore e se hlwe e sepetšwa ka difatanaga gomme e sepetšwe ka ditimela le go oketša go kgona go phenkgišana ga lenaneo la rena la ditimela.

Mošomo o gare o a dirwa le dikgoro tša maleba ka nepo ya go beakanya leswa tirišo ya rena ya visa le ya bofaladi go goketša mabokgoni le go godiša lekala la boeti.

Ge go tšea maeto a boditšhabatšhaba go thoma go tsošološwa ka lebaka la tšhitišo ya *corona*, re phethagatša kabo ya di-Visa tša elektroniki ka botlalo go baeti go tšwa ka China, India, Nigeria, Kenya le ka go dinaga tše dingwe tše 10.

Lenaneo leo le bušeditšego la mabokgoni a bohlokwa le tla phatlalatšwa ke Kgoro ya Merero ya Selegae gore setšhaba se fe ditshwaotshwao ka lona, mo bekeng e tee, go netefatša gore kgatišo ya mafelelo e laetša mabokgoni ao a hlokwego ke ekonomi.

Kgatelopele yeo Lesolo la Vulindlela le šetšego le e dirile, le thekgo yeo e e hweditšego go ralala le mmušo, e laetša gore re tloga re ikemišeditše kudu ka ga peakanyoleswa.

Re tlo tšwela pele go šoma bošego le mosegare re sa fele maatla ka nepo ya go hloma ekonomi ya sebjalebjae, yeo e šomago gabotse le ye e nago le bokgoni yeo e buletšwego kudu maAfrika Borwa ka moka.

Go thekga tshepedišo ya rena ya peakanyoleswa, Lekgotla la Mopresidente la Dikgwebo tša Mmušo (di-SOE) le hlagišitše dipeakanyoleswa tšeo di kwešišegago tšeo di tlogo kgontšha dikhamphani tše tša setšhaba tše bohlokwa go phethagatša mošomo wa tšona wa kgolo le tlhabollo.

Melao yeo e akaretšago mehuta ka moka ya dikhamphani tša mmušo e tla alwa ka Kabineteng mo ngwageng wo wa ditšhelete le ka Palamenteng ngwageng wa ditšhelete wo o tlogo.

Mokgwatshepedišo wo o swanago wa di-SOE o tsenywa tirišong mo ngwageng wo wa ditšhelete, gomme wona o tla netefatša gore go ba le pušo ya go lekanetšwa, taolo ya ditšhelete le tlhako ya phethagatšo ya mošomo tše di swanago go di-SOE ka moka.

Mešomo yeo e filwego di-SOE ka moka e lekodišišwa leswa go netefatša gore e arabela dinyakwa tša naga le go phethagatšwa ga Leanothabollo la Bosetšhaba.

Ka kgabagareng ya tshenyo ya ekonomi ye e bakilwego ke *corona*, lekala la temo la Afrika Borwa le šomile gabotse kudu.

Ka 2020, re bile naga ye kgolo kudu ya bobedi ya go romela dinamune dinageng tša ka ntle, fao go bilego le kgolo ye maatla ya go romela ntle beine, lefela, dimake, dikenywa tše hlohlorigago le mmoba.

Maemo a boso a makaone ka 2020 le mathomong a 2021 a ra gore lekala la temo go na le kgonagalo ya gore le tla gola mo nakong ye e tlogo.

Se se fana ka sebaka sa gore go be le tirišano ye e tšwelago pele magareng ga lekala la setšhaba le la phraebete ka temong ka nepo ya go tšwetša pele diphetogo le go netefatša gore go ba le kgolo ya go ya go ile.

Ke sebaka sa go akgofiša kaboleswa ya naga ka go diriša ditlabelo tša mehutahuta tša go swana le pušetšo ya naga le go tšeelwa naga ka nepo ya go thekga tšweletšo ya temo.

Go fihla mo lebakeng le, mmušo o abile leswa dihekthara tše di fetago tše dimilione tše hlano tša naga, tše di bopago palomoka ya dipolasa tše 5 500, go baholegi ba go feta ba 300 000.

Se ke tlaleletšo go tshepedišo ya pušetšo ya naga, yeo e hotšego batho bao ba dirago dikgopelo tša go bušetšwa naga ba go feta ba dimilione tše pedi gomme sa feletša ka go fetišetšwa ga dihekthara tše di ka bago tše 2,7 milione.

Gape re lebeletše mananeo a go thuša balemipotlana le balemi bao ba sa tšwelelago gore ba fihlelele mebaraka, go hlabolla mabokgoni go ralala le lekala ka moka la kabo ya ditšweletšwa tša temo le go oketša palo ya balemi ba kgwebo ba bathobaso.

Ka ngwageng wa ditšhelete wo o tlogo, re tlo hloma setheo sa peakanyoleswa ya naga le bolemi gore se akgofiše peakanyoleswa ya naga.

Tirelo ya Setšhaba e laolwa ke mmušo, gomme tlhokego ya sephrofešenale ga e ame fela kabo ya ditirelo; e senya gape le tshepo ya setšhaba.

Go tšwetša pele go botega, maitshwaro a makaone le seriti ka go Tirelo ya Setšhaba go bohlokwa ge e le gore re tlo aga mmušo wo o nago le bokgoni.

Ka go diriša Sekolo sa Bosetšhaba sa Mmušo, re tšwela pele go fana ka mananeo a dithuto le a tlhahlo go bahlankedi ba mmušo go thoma maemong a mathomong go fihla go bolaodi bja maemo a godingwana le go Khuduthamaga.

Ka Diphallane ngwageng wo o fetilego, ke saenetše ditumelelano tša phethagatšo ya mešomo le Ditona tša Dikgoro ka moka, tšeo mo lebakeng le di phatlaladitšwego inthaneteng.

Se se tla kgontšha boikarabelo le phethagatšo ya mošomo ye e nago le nepišo ka maloko a Khuduthamaga.

Re sa le gare ka go aga tirelo ya setšhaba ye e nago le bokgoni le ya sephrofešenale yeo e phethagatšago thomelo ya yona ebile e nago le boikarabelo go batho ba Afrika Borwa.

Re tšwela pele ka matsapa a rena a go maatlafatša mananeokgoparara a mmušo wa selegae le go akgofiša kabo ya ditirelo ka go diriša Mokgwa wa Tlhabollo ya Dilete.

Mokgwa wo o dira gore makala ka moka a mararo a mmušo a nepiše go dilo tše bohlokwa tšeo di beilwego pele le go tsenya tirišong ga diprotšeke tše bohlokwa tšeo di nago le seabe se segolo.

Ka go dirišana le badirišani ba rena ba setšhaba le ba phraebete, mmušo o tsenya tirišong mehutahuta ya magato ka nepo ya go thekga mebasepala go rarolla bothata bja kabo ya ditirelo ye e sa lekalekanego le ye e sa swanego ka makaleng a go swana le la kabo ya meetse, kago ya mananeokgoparara le tokišo.

Re lebeletše kudu go thwala bahlankedi bao ba nago le maswanedi a maleba maemong a pušoselegae go netefatša gore go ba le taolo ye e šomago gabotse le kabo ya ditirelo.

Ge re lokišetša dikgetho tša mebušoselegae, tšeo di tlogo swarwa mo ngwageng wo, re tla swanela ke go fetogela go maemo ao a tlišwago go rena ke *corona* go netefatša gore batho ba naga ye ba ka kgona go tšea sephetho sa gore ba emelwa ke bomang ka mo maemong a bohlokwa a mmušo.

MaAfrika Borwa ao a rategago,

Bomenetša ke ye nngwe ya ditšhitišo tše kgolo tša kgolo le tlhabollo ya naga.

Dikutollo tšeo di dirwago ka go Khomišene ya Dinyakišišo ya Zondo di bea nyanyeng bogolo bja go goga mmušo ka nko le bomenetša bjo bo amanago le gona.

Bohlatse bjo bo fiwago ka khomišeneng bo laeditše gore tshepedišo ya toka go bosenyi e ile ya šitišwa le go fetšwa maatla.

Ka fao, le ge go le bjale, se bohlokwa ke gore re tšwetše pele lebelo la matsapa a go aga leswa ao re thomilego ka ona mo mengwageng ye e fetilego ye meraro.

Go bile le kgatelopele ye kgolo ya go fetša ditheo tša phethagatšo ya molao.

Maemo a bohlokwa a boetapele a tladišwe ke diphrofešenale tšeo di nago le bokgoni, tšeo di nago le maitemogelo le tšeo di tshephagalago.

Go na le tirišano le kabelano yeo e kaonafetšego ya methopo magareng ga ditheo tša phethagatšo ya molao, gomme se se kgontšha mokgwa wo o kopantšwego kudu go dinyakišišo le go bosekiši.

Re thomišitše ka go tsenya tirišong ga Leano la Bosetšhaba la Twantšho ya Bomenetša, leo le beago motheo wa phetolo ya bomenetša wa setšhaba ka kakaretšo le wo o kopantšwego.

Mo nakong ye e sa fetšego pelo re tlo thwala maloko a Lekgotla la Bosetšhaba la Keletšo mabapi le Twantšho ya Bomenetša, leo e lego sehlongwa sa makala a mantši seo se tlogo hlokomela go tsenywa tirišong le go hloma sehlongwa seo se ikemego sa semolao sa twantšho ya bomenetša seo se begago go Palamente.

Ge dipego di thoma go tšwelela mo ngwageng wo o fetilego ka ga kgonagalo ya tsogolekobong le bomenetša ka go rekeng ga didirišwa le ditirelo tša go amana le *corona*, re ile ra tšea kgato ka pela gore re thibele ditiro tše, go nyakišiša dipelaelo ka moka le go tšeela magato bao ba rwelego maikarabelo.

Re hlomile lekala la kopano, leo le kopanyago ditheo ka moka tša phethagatšo ya molao gore di abelane tshedimošo le methopo.

Lekala le la kopano le išitše melato ye mentši kudu kgorong ya tsheko gomme le kgonne go lota goba go hwetša dimilione tša diranta tša ditšhelete tša setšhaba.

Lekala la Dinyakišišo tšeo di Kgethegilego (SIU) le dumeletšwe go nyakišiša dipelaelo tša maitshwaro ao a sego molaong mabapi le go reka ga ditlabelo tša *corona* ke dihlongwa tša mmušo ka moka ka nakong ya Masetlapelo a Bosetšhaba.

Ka ge e begile mo bekeng ye e fetilego, SIU e phethile dinyakišišo ka ga dikonteraka tše 164 tše di bitšago palomoka ya tšhelete ya boleng bja R3,5 pilione.

Ka tlhagišong ye bohlokwa ya go phethagatša go ba pepenenengle boikarabelo, Molao wa mabapi le Thekgo ya Ditšhelete go Mekgatlo ya Dipolotiki, wa 2018 (Molao wa bo 6 wa 2018) o tla thoma go šoma ka la 1 Moranang ngwaga wo o tlogo.

Se se tla laola thekgo ya ditšhelete go mekgatlo ya dipolotiki ka setšhaba le ka lekala la phraebete. Magareng ga dilo tše dingwe, o nyaka gore go tsebagatšwe ditšhelete tše di abelwago mekgatlo ya dipolotiki ebile o hloma dikhwama tše pedi tše di tlogo kgontšha mekgatlo ya dipolotiki ye e emetšwego ka palamenteng go phethagatša mananeo a ona.

Bosenyi le dikgaruru di tšwela pele go nyatša maikutlo a batho ka ga polokego le tšhireletšo.

Go lwantšhana le bosenyi go bohlokwa go katlego ya go boela sekeng ga rena.

Bosenyi bja go swana le bohodu bja mathale, go senywa ga mananeokgoparara a diporo, go ipha naga, go šitiša mananeo a kago le ditlhaselo tša baotledi ba dilori di šitiša tiragalo ya ekonomi le go nyefiša peeletšo.

Re tšere magato ebile re tla tšwela pele go thibela bosenyi le go tšeela magato bao ba rwelego maikarabelo go ya ka molao.

Dihlophatšhomo di hlomilwe ka diprofenseng tše mmalwa go šomana le seatlapotleng le dikgaruru mafelong a ditiragalo tša ekonomi.

Re akgofiša go tsenywa tirišong le go kgontšha ga Setheo sa Taolo ya Mellwane ya naga ka nepo ya go lwantšha bafaladi bao ba sego molaong le bosenyi bja go putlaganya mellwane.

Go fediša dikgaruru tša bong (GBV) go bohlokwa ge re ka ipotša gore re setšhaba seo se theilwego go tekatekano le go tlhokego ya kgethologanyo ya bong.

Ge ke tsebagatša semmušo Leano la Togamaano la Bosetšhaba ka ga Dikgaruru tša Bong le Polao ya Basadi (GBVF) ka Moranang ngwaga wo, ke dirile tshepišo go basadi ba naga ye gore re tlo matlafatša Tshepedišo ya Toka go Bosenyi ka nepo ya go thibela gore ba se ke ba sotlwa gape, le go netefatša gore badirabosenyi ba lebana le toka.

Go phethagatša se, dikarolo tše tharo tša molao di tsebagaditšwe ka Palamenteng ngwageng wo o fetilego go dira gore tshepedišo ya toka go bosenyi e šome gabotse kudu go lwantšha GBV.

Go netefatša gore badirabosenyi ba a golegwa, re fihlelela katlego go fokotšeng ga tšhalelomorago ka melatong ya GBV.

Re tšwela pele go fana ka tlhokomelo le thekgo go batšwasehlabelo ba GBV.

Ka polelong ya SoNA mo ngwageng wo o fetilego, ke boletše gore re tla bea pele maatlafatšo ya basadi ka ekonoming.

Ngwageng wo o fetilego, Kabinete e dumeletše molawana wa gore 40% wa go reka dithoto ga setšhaba e swanetše go ya go dikgwebo le dihlongwa tša basadi.

Dikgoro tše mmalwa di thomile go tsenya tirišong molawana wo ebile di fihlelela kgatelopele.

Mo bekeng ye e fetilego, re tsebagaditše gape Sekhwama se bohlokwa sa Phetolo mabapi le GBVF seo se etilwego pele ke lekala la phraebete.

Dikhamphani tše mmalwa tša Afrika Borwa le bafani ba lefaseng ka bophara ba dirile ditshepišo tša go fiha go boleng bja R128 milione.

Mo mengwageng ye e tlogo ye meraro, mmušo o tla aba tšhelete ye e lekanago R12 pilione ka nepo ya go tsenya tirišong dikarolo tša mehutahuta tša Leano la Togamaano la Bosetšhaba.

GBV e tla fela ge fela yo mongwe le yo mongwe a rwala maikarabelo a go dira seo ka magaeng a bona, ka ditšhabeng tša bona, ka mafelong a bona a mešomo, ka dikerekeng le ka dikolong.

Go swana le ka tsela ye, re swanetše go fa šedi go merero yeo e amago bana, go akaretšwa go kaonafatša go itokišetša ga dikolo, peakanyo le thekgo ya ditšhelete go ECD, tšhireletšo kgahlanong le malwetši ao a ka kgonago go thibelwa, peakanyoleswa ya melawana mabapi le go phela gabotse ga bana le go fokotša dikgaruru kgahlanong le bana.

Mo ngwageng wo o tlogo, re tlo tšwela pele ka matsapa a go fana ka dibaka tše kgolo go batho bao ba phelago ka bogolofadi ka nepo ya gore ba kgone go kgatha tema ka ekonoming le ka setšhabeng ka kakaretšo.

Ge re dutše re aga leswa ekonomi ya rena ka kgabagareng ya leuba, go a hlokagala gore re tšwele pele – ka go diriša seo re nago le sona – go fana ka thekgo go dikgwebo le go batho bao ba tšwelago pele go amega kudu.

Dikgwebo ka makaleng a mmalwa a sa swere bothata gomme malapa a mantši a tšwela pele go hlaka le ge mmaraka wa mešomo o boela sekeng gannyanegannyane.

Mo dikgweding tšeo di fetilego tše mmalwa, re bile le dipoledišano tšeo di tšwelago pele le badirišani ba rena ba setšhabeng ka dikgwebong, ka bašoming le ka mekgatlong ya setšhaba, bao ba šišintšego gore go katološwe tše dingwe tša thekgo ya leago le ya ekonomi.

Ka fao, re tšere sephetho sa go katološa Thušo ya Ditšhelete tša Mmušo ye e Kgethegilego ya mabapi le *corona* ya R350 ka dikgwedi tše dingwe tše tharo.

Se se laeditše gore se šoma gabotse le gore ke kgato ye e šomago gabotse ya lebaka le lekopana ka nepo ya go fokotša seabe sa ka pela go iphedišeng ga maAfrika Borwa ao a hlokago.

Re tšere gape sephetho sa go katološa kholego ya *COVID-19 TERS* go fihla ka la 15 Hlakola 2021, go fela makala ao a ilego a palela ke go bula le go šoma.

Maemo a dikatološo tše le makala ao a tlogo akaretšwa a tlo tsebagatšwa ka morago ga go rerišana le badirišani ba setšhabeng ka Lekgotleng la Bosetšhaba la Tlhabollo ya Ekonomi le Bašomi.

Kgoro ya Matlotlo a Bosetšhaba e tla dirišana le badirišani ba yona le bakgathatema ka ga dikaonafatšo tša Setlamo sa Tiišetšo ya Kadimo gore e kgone go rarolla bokaone seemo sa di-SMME le dikgwebo tše dingwe ge di katana le go boela sekeng.

Re tla šomišana le badirišani ba setšhabeng go netefatša gore magato a le a mangwe a fana ka kimollo go bao ba di hlokago kudu.

MaAfrika Borwa ao a rateago,

Go swana le ge mollo wo šoro o tliša bophelo bjo boswa go malewaneng wa ka nageng ya rena, mathata a ke sebaka sa go aga Afrika Borwa ye e fapanego ye kaone.

Go aga leswa naga ya rena go nyaka matsapa a rena ka moka.

Go nyaka gore Afrika Borwa e rwale maikarabelo le gore e kgatehe tema ya yona.

A re šomeng mmogo bjalo ka mmušo, bjalo ka kgwebo, bjalo ka bašomi, bjalo ka mekgatlo ya dipolotiki le bjalo ka setšhaba ka moka go fediša marope a le go hloma motheo wo moswa.

Godimo ga tše ka moka, a re bušetšeng naga ye go metheo yeo e theilwego ka yona.

Ka letšatši leo a lokollwago ka lona, mengwaga ye 31 ye e fetilego, Madiba o ile a fana ka polelo ya gagwe ya phatlalatša mo Motsekapa, fao a ilego a gopotša maAfrika Borwa gore go na le matšatši a boima pele ga rena, le gore ntwaga e kgole le go fenywa.

Madiba o rile:

“Bjale ke nako ya go maatlafatša Ntwaga ka mahlakoreng ka moka.”

“Go nyefiša matsapa a rena mo lebakeng le e tla ba phošo yeo meloko ye e tlogo e ka se kgonego go re swarela.”

Ge re bala tshenyegelo ye kgolo go setšhaba sa rena mo ngwageng wo o fetilego, re ka goketšwa gore re felelwe ke tshepo.

Eupša re ka kgona go feta mo seemong se. Ka gobane re setšhaba sa bagale.

Ga ke bolele ka bohwa bjo bo kgahlišago bjo re bo tlogeletšwego ke bagale ba Ntwaga ya Tokologo, eupša ke bolela ka ga bagale ba ka mehla bao ba lego gareng ga rena, bao ba šomago ka maatla letšatši le lengwe le le lengwe go tliša dijo ka gae, go dira gore dikhamphani di dule di šoma, le go fana ka thekgo, go thuša le go hlokomela batho ba rena.

Ke kgotlelelo ya lena yeo e tlogo thuša naga ye go boela sekeng.

Godimo ga ditlhohlo tše ntši tšeo di tshwenyago batho ba rena, re kwele gore Mohlomphegimogolo Kgoši Goodwill Zwelithini o be a sa phele gabotse mo matšatšing ao a sa tšwago go feta le gore o amogetšwe sepetelele.

Ke rata go lebiša ditakaletšo tša ka gore Mohlomphegimogolo Kgoši Goodwill Zwelithini ka Bhekuzulu a fole ka pela.

Dikgopolo le dithapelo tša rena di lebišwa go ba Lapa la Kgoši le go setšhaba sa Mazulu mo nakong ye.

Ke tumo ya rena ka moka gore *Isilo Samabandla Wonke* a boele go bophelo bjo bokaone mo nakong ye e sa fetšego pelo.

Ge re itokišetša leeto le boima leo le lego pele ga rena, re ka hwetša maatla go tšwa go sereto seo se kgahlišago sa Maya Angelou seo se bitšwago, *Still I rise*.

O ngwadile a re:

Out of the huts of history's shame

I rise

Up from a past that's rooted in pain

I rise

I'm a black ocean, leaping and wide,

Welling and swelling I bear in the tide.

Leaving behind nights of terror and fear

I rise

Into a daybreak that's wondrously clear

I rise

Bringing the gifts that my ancestors gave,

I am the dream and the hope of the slave.

I rise I rise I rise.

Batho ba Afrika Borwa, ke naga ya lena yeo e ipiletšago go lena go emelela.

A re yeng pele mmogo go tekatekano, go kgolo, go seriti le go boela sekeng.

A Modimo a šegofatše Afrika Borwa a šireletše barwa le barwedi ba yona.

Ke a leboga.